

PHÁT TRIỂN NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG ĐỊNH HƯỚNG XÃ HỘI CHỦ NGHĨA Ở VIỆT NAM TRONG BỐI CẢNH HỘI NHẬP QUỐC TẾ

PHẠM NGỌC HÒA (*)

Tóm tắt: Kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa là nền kinh tế thị trường hiện đại, hội nhập quốc tế, vận hành đầy đủ, đồng bộ theo các quy luật của kinh tế thị trường, dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản Việt Nam. Bài viết làm rõ quá trình nhận thức và những đặc trưng của nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam; gợi mở một số vấn đề cần quan tâm trong bối cảnh hội nhập quốc tế hiện nay.

Từ khóa: Định hướng xã hội chủ nghĩa; hội nhập quốc tế; kinh tế thị trường.

Abstract: Socialist-oriented market economy is a modern, internationally integrated market economy that functions fully and synchronously in compliance with the laws of the market economy and under the leadership of the Communist Party of Vietnam. This paper clarifies the process of perception and characteristics of the socialist-oriented market economy in Vietnam, and suggests a number of issues that require attention in the context of current international integration.

Keywords: Socialist orientation; international integration; market economy.

Ngày nhận bài: 02/10/2024 Ngày biên tập: 30/12/2024 Ngày duyệt đăng: 19/03/2025

Kinh tế thị trường được xem là thành tựu chung của văn minh nhân loại, không phải là sản phẩm riêng có của chủ nghĩa tư bản. Vì vậy, các mô hình kinh tế thị trường đều có những đặc trưng chung, nhưng với điều kiện thực tiễn của các quốc gia xây dựng kinh tế thị trường sẽ có sự vận dụng phù hợp.

1. Quá trình nhận thức và đặc trưng cơ bản của nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam

Qua quá trình phát triển và hoàn thiện lý luận cũng như thực tiễn vận hành nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa (XHCN), Nghị quyết Đại hội IX của Đảng (tháng 4/2001) đã nâng tầm lý luận về kinh tế thị trường ở Việt Nam lên một trình độ mới. Đây là lần đầu tiên, Đảng ta nêu lên mô hình kinh tế tổng quát của cả thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam là

phát triển nền kinh tế thị trường định hướng XHCN. Nghị quyết Đại hội X của Đảng (tháng 4/2006) tiếp tục khẳng định: “Để đi lên chủ nghĩa xã hội, chúng ta phải phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa”⁽¹⁾. Tại Hội nghị Trung ương lần thứ sáu khóa X (năm 2008), Đảng ta đã ban hành Nghị quyết số 21-NQ/TW về tiếp tục hoàn thiện thể chế kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, trong đó khẳng định kinh tế thị trường định hướng XHCN phù hợp với những nguyên tắc cơ bản của kinh tế thị trường nhằm thúc đẩy nền kinh tế phát triển nhanh, hiệu quả, bền vững, hội nhập kinh tế quốc tế thành công, giữ vững định hướng XHCN, thực hiện thắng lợi mục tiêu dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh, xây dựng và bảo vệ vững chắc Tổ quốc Việt Nam XHCN.

Mô hình kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta được xác định đầy đủ hơn trong Nghị quyết Đại hội XII của Đảng (năm 2016): “Thống nhất nhận thức nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa Việt Nam

(*) *Liên hiệp các Hội Khoa học và Kỹ thuật tỉnh Đồng Tháp*

là nền kinh tế vận hành đầy đủ, đồng bộ theo các quy luật của kinh tế thị trường, đồng thời bảo đảm định hướng xã hội chủ nghĩa phù hợp với từng giai đoạn phát triển của đất nước⁽²⁾. Nghị quyết số 11-NQ/TW ngày 03/6/2017 của Hội nghị Trung ương lần thứ năm khóa XII về hoàn thiện thể chế kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa đã xác định mục tiêu tổng quát: tiếp tục hoàn thiện thể chế kinh tế thị trường định hướng XHCN tạo tiền đề vững chắc cho việc xây dựng thành công và vận hành đồng bộ, thông suốt nền kinh tế thị trường định hướng XHCN; góp phần huy động và phân bổ, sử dụng có hiệu quả nhất mọi nguồn lực để thúc đẩy kinh tế - xã hội phát triển nhanh và bền vững vì mục tiêu dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh.

Nghị quyết Đại hội XIII của Đảng khẳng định: “Kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa là mô hình kinh tế tổng quát của nước ta trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội. Đó là nền kinh tế thị trường, hội nhập quốc tế, vận hành đầy đủ, đồng bộ theo các quy luật của kinh tế thị trường, có sự quản lý của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa, do Đảng Cộng sản Việt Nam lãnh đạo, vì mục tiêu dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh phù hợp với từng giai đoạn phát triển của đất nước”⁽³⁾.

Qua các Nghị quyết quan trọng nêu trên, có thể thấy nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở Việt Nam có một số đặc trưng cơ bản sau:

Thứ nhất, mục tiêu phát triển của nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta là dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh; giải phóng mạnh mẽ lực lượng sản xuất; đẩy mạnh xóa đói giảm nghèo, khuyến khích mọi người làm giàu chính đáng, hợp pháp, nâng cao đời sống của Nhân dân.

Thứ hai, kinh tế thị trường định hướng XHCN có nhiều hình thức sở hữu, nhiều thành phần kinh tế, trong đó kinh tế nhà nước đóng vai trò chủ đạo, kinh tế nhà nước và kinh tế tập thể ngày càng trở thành nền tảng vững chắc của nền kinh tế quốc dân; kinh tế tư nhân là một động lực quan trọng của nền kinh tế.

Thứ ba, khuyến khích Nhân dân làm giàu hợp pháp đi đôi với xóa đói giảm nghèo, từng bước làm cho tất cả người dân Việt Nam đều có cuộc sống ấm no, hạnh phúc, thực hiện tiến bộ và công bằng xã hội ngay trong từng bước và từng chính sách phát triển; tăng trưởng kinh tế đi đôi với phát triển văn hóa, y tế, giáo dục, bảo vệ môi trường... vì mục tiêu phát triển toàn diện cho con người.

Thứ tư, trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN thực hiện chế độ phân phối chủ yếu theo kết quả lao động và hiệu quả kinh tế, đồng thời theo mức đóng góp vốn cùng các nguồn lực khác và thông qua phúc lợi xã hội.

Thứ năm, phát huy quyền làm chủ xã hội của Nhân dân, bảo đảm vai trò quản lý, điều tiết nền kinh tế của Nhà nước pháp quyền XHCN, dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản Việt Nam.

Các đặc trưng của nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở Việt Nam vừa vận động đúng quy luật khách quan của kinh tế thị trường nói chung, vừa bảo đảm tính định hướng XHCN. Một đặc trưng cơ bản, một thuộc tính quan trọng của định hướng XHCN trong kinh tế thị trường ở Việt Nam là sự gắn kết giữa kinh tế với xã hội, bảo đảm sự thống nhất giữa chính sách kinh tế với chính sách xã hội, tăng trưởng kinh tế luôn đi đôi với thực hiện tiến bộ và công bằng xã hội ngay trong từng bước, từng chính sách và trong suốt quá trình phát triển của đất nước. Đây là một yêu cầu có tính nguyên tắc để bảo đảm sự phát triển lành mạnh, bền vững, theo định hướng XHCN.

2. Thực tiễn phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam trong bối cảnh hội nhập quốc tế

Trong công cuộc đổi mới, trong đó có việc phát triển nền kinh tế thị trường định hướng XHCN đã đạt được những thành tựu to lớn có ý nghĩa lịch sử, thực sự đem lại những thay đổi lớn lao, rất tốt đẹp cho đất nước trong gần 40 năm qua. Từ đó, góp phần làm cho đất nước ta chưa bao giờ có được cơ đồ, tiềm lực, vị thế và uy tín quốc tế như ngày nay⁽⁴⁾. Qua gần 40 năm thực hiện công cuộc đổi mới, nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở Việt Nam ngày càng được hoàn thiện. Nhận thức về nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ngày càng

đầy đủ hơn. Hệ thống pháp luật, cơ chế, chính sách tiếp tục được hoàn thiện phù hợp với yêu cầu xây dựng nền kinh tế thị trường hiện đại và hội nhập quốc tế. Các yếu tố thị trường và các loại thị trường từng bước phát triển đồng bộ, gắn với thị trường khu vực và thế giới. Thể chế kinh tế thị trường định hướng XHCN đang dần được hoàn thiện theo hướng hiện đại, đồng bộ và hội nhập⁽⁵⁾. Đường lối đổi mới kinh tế phù hợp với yêu cầu khách quan đã giải phóng mạnh mẽ sức sản xuất xã hội, thúc đẩy nền kinh tế của nước ta tăng trưởng vượt bậc, đời sống của Nhân dân được cải thiện rõ rệt. Qua đó, Việt Nam đã đạt được những thành tựu to lớn, có ý nghĩa lịch sử, đất nước thoát khỏi khủng hoảng kinh tế - xã hội, trở thành quốc gia có thu nhập trung bình cao; hội nhập mạnh mẽ vào kinh tế khu vực và thế giới, tạo thế và lực mới cho nền kinh tế.

Cụ thể, Việt Nam từ một nước nghèo trên thế giới trở thành quốc gia có thu nhập trung bình cao. Tăng trưởng kinh tế luôn đạt mức khá, tốt dù tình hình kinh tế thế giới có nhiều biến động qua các thời kỳ (giai đoạn đầu đổi mới 1986 - 1990 mức tăng trưởng GDP bình quân chỉ đạt 4,4%/năm, giai đoạn 1991 - 2000 tăng trưởng GDP bình quân đã đạt 7,6%/năm, giai đoạn 2011 - 2020 tăng trưởng GDP bình quân là 5,95%/năm)⁽⁶⁾. Quy mô nền kinh tế được nâng lên, nếu như năm 1989 mới đạt 6,3 tỷ USD thì đến năm năm 2024, Quỹ Tiền tệ quốc tế (IMF) cho biết, quy mô GDP của Việt Nam dự báo đạt khoảng 465,8 tỷ USD, xếp thứ 5 trong khu vực ASEAN. Nếu xét trên toàn thế giới, thứ hạng quy mô kinh tế của Việt Nam năm 2024 sẽ tăng thêm 1 bậc, ở vị trí thứ 34. Tuy vậy, hoàn thiện thể chế kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta thực hiện vẫn còn chậm, hiệu quả hoạt động của các chủ thể kinh tế, các loại hình doanh nghiệp trong nền kinh tế thị trường còn nhiều hạn chế, một số loại thị trường chậm hình thành và phát triển, vận hành còn nhiều vướng mắc, kém hiệu quả, thể chế bảo đảm thực hiện tiến bộ và công bằng xã hội còn nhiều bất cập, đổi mới phương thức lãnh đạo của Đảng, quản lý của Nhà nước trong thực hiện nhiệm vụ phát triển kinh tế - xã hội chưa đáp ứng yêu cầu đổi mới về kinh tế.

3. Đẩy mạnh phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam trong bối cảnh hội nhập quốc tế

Một là, tiếp tục đổi mới tư duy và nhận thức về phát triển nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở Việt Nam.

Trong bối cảnh đổi mới của sự phát triển đất nước, cần nhận thức rõ về tính cấp thiết phải tiếp tục hoàn thiện thể chế kinh tế thị trường; tiếp tục đổi mới tư duy mang tính đột phá theo kịp yêu cầu hoạt động kinh doanh của doanh nghiệp trong cơ chế thị trường; nâng tầm nhận thức và tư duy hơn nữa để đáp ứng yêu cầu thực hiện các cam kết hội nhập quốc tế trong bối cảnh mới; tiếp tục làm sáng tỏ nhận thức về định hướng XHCN trong xây dựng nền kinh tế thị trường hiện đại, hội nhập quốc tế, vận hành đầy đủ, đồng bộ theo các quy luật kinh tế thị trường của Việt Nam; thực hiện việc đổi mới tư duy nhận thức về vận hành, thực thi thể chế kinh tế đối với phát triển kinh tế - xã hội; tăng cường năng lực, trình độ và ý thức trách nhiệm của người lãnh đạo quyết định thể chế.

Hai là, hoàn thiện thể chế kinh tế thị trường định hướng XHCN.

Tiếp tục đổi mới việc xây dựng và thực thi luật pháp nhằm bảo đảm cạnh tranh bình đẳng, minh bạch giữa các chủ thể kinh tế. Tiếp tục hoàn thiện hệ thống pháp luật, chính sách, nhất là chính sách đất đai, chính sách tài chính, chính sách tiền tệ, chính sách quản lý ngoại tệ, vàng nhằm tạo tiền đề cho kinh tế thị trường phát triển; hoàn thiện thể chế về sở hữu, phát triển đa dạng các thành phần kinh tế, các loại hình doanh nghiệp. Chú trọng hoàn thiện thể chế phát triển đồng bộ các yếu tố thị trường và các loại thị trường, trọng tâm là thị trường các yếu tố sản xuất. Trong phát triển kinh tế thị trường cần gắn kết giữa tăng trưởng kinh tế với thực hiện chính sách xã hội, tiến bộ và công bằng xã hội, bảo vệ môi trường và ứng phó với biến đổi khí hậu, thúc đẩy chuyển đổi số toàn bộ nền kinh tế. Xác lập cơ chế tham gia của doanh nghiệp, các tổ chức xã hội, các tổ chức quốc tế trong quá trình thực thi và điều chỉnh thể chế phát triển kinh tế thị trường.

Ba là, phát triển đồng bộ, hiện đại và vận hành thông suốt các loại thị trường.

Chú trọng phát triển thị trường các yếu tố sản xuất, thị trường quyền sử dụng đất, tài nguyên, vốn, lao động, khoa học và công nghệ, để thị trường đóng vai trò quyết định trong huy động, phân bổ, sử dụng các nguồn lực xã hội. Phát triển thị trường hàng hóa, dịch vụ theo các phương thức tổ chức hiện đại gắn với chuyển đổi số. Phát triển đồng bộ, nâng cao hiệu quả hoạt động của các thị trường tài chính, tiền tệ, thị trường chứng khoán, thị trường bảo hiểm... Tập trung đổi mới và hoàn thiện thể chế về giá, cạnh tranh, kiểm soát độc quyền, giải quyết các tranh chấp kinh tế; xây dựng và thực hiện các quy định về trách nhiệm xã hội của các doanh nghiệp đối với người tiêu dùng, đối với bảo vệ môi trường và thực hiện tốt nghĩa vụ đối với xã hội. Có cơ chế, chính sách thúc đẩy thị trường bất động sản phát triển một cách lành mạnh, ổn định; đổi mới cơ chế, chính sách đối với thị trường khoa học và công nghệ, để các sản phẩm khoa học và công nghệ thực sự trở thành hàng hóa để thúc đẩy thị trường phát triển.

Bốn là, chủ động và tích cực hội nhập kinh tế quốc tế.

Các cơ quan, đơn vị liên quan cần nghiên cứu trong đàm phán, ký kết, chuẩn bị kỹ các điều kiện để Việt Nam tham gia các hiệp định thương mại tự do thế hệ mới, tham gia các điều ước quốc tế trong các lĩnh vực kinh tế, thương mại, đầu tư... Thực hiện đa phương hóa, đa dạng hóa quan hệ kinh tế quốc tế với tất cả các nước trong khu vực và trên thế giới, tránh bị lệ thuộc vào một thị trường, một đối tác. Đồng thời, kết hợp hiệu quả giữa ngoại lực và nội lực, gắn hội nhập kinh tế quốc tế với xây dựng nền kinh tế độc lập, tự chủ. Hoàn thiện hệ thống pháp luật, cơ chế, chính sách còn bất cập, vướng mắc để tháo gỡ và triển khai có hiệu quả trong thực tế. Khai thác hiệu quả các cơ chế hợp tác quốc tế, các nguồn lực bên ngoài như vốn, khoa học và công nghệ, kinh nghiệm quản lý, tổ chức vận hành nền kinh tế thị trường hiện đại để hoàn thiện nền kinh tế thị trường định hướng XHCN Việt Nam. Tiếp tục đẩy mạnh đổi mới,

sắp xếp lại, phát triển và chuyển đổi cơ cấu doanh nghiệp cho phù hợp với cam kết mà Việt Nam đã ký và tham gia, đặc biệt là các FTA thế hệ mới.

Năm là, nâng cao năng lực lãnh đạo của Đảng, hiệu quả quản lý của Nhà nước, đảm bảo quyền làm chủ của Nhân dân.

Tiếp tục nâng cao năng lực lãnh đạo của Đảng và hiệu lực quản lý của Nhà nước đối với nền kinh tế thị trường định hướng XHCN, nhất là năng lực hoạch định đường lối, chủ trương phát triển kinh tế - xã hội; tăng cường lãnh đạo việc thể chế hóa và việc tổ chức thực hiện các chủ trương, đường lối của Đảng và chính sách, pháp luật của Nhà nước về kinh tế, đảm bảo cho nền kinh tế thị trường định hướng XHCN hoạt động đúng tôn chỉ, mục đích. Trọng tâm là, nâng cao năng lực hoạch định đường lối, chủ trương phát triển kinh tế trên cơ sở đổi mới, nâng cao chất lượng tổng kết thực tiễn, phát triển lý luận. Tiếp tục đổi mới, kiện toàn bộ máy và phương thức hoạt động của Đảng, đáp ứng yêu cầu lãnh đạo phát triển kinh tế - xã hội của đất nước trong bối cảnh mới. Tiếp tục cải cách bộ máy và cơ chế điều tiết nền kinh tế của Nhà nước theo hướng tinh gọn, hoạt động hiệu lực, hiệu quả./.

Ghi chú:

(1) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội ĐBTQ lần thứ X*, Nxb CTQG-ST, H.2006, tr.69.

(2) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội ĐBTQ lần thứ XII*, Nxb CTQG-ST, H.2016, tr.25.

(3) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội ĐBTQ lần thứ XIII*, tập I, Nxb CTQG-ST, H.2021, tr.128.

(4) Nguyễn Phú Trọng, *Xây dựng Việt Nam cường thịnh, phồn vinh*, Báo Tuổi trẻ ngày 01/02/2024, tr.3.

(5) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội ĐBTQ lần thứ XIII*, tập II, Nxb CTQG-ST, H.2021, tr.31.

(6) Phạm Minh Điển và nhóm tác giả, *Xây dựng khung tiêu chí nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa*, Nxb CTQG-ST, H.2021, tr.265.